

Foto: Židovské muzeum v Praze

POSLEDNÍ OKAMŽIKY. Lidé na snímku netušili, že za okamžik skončí v plynových komorách.

Nejsmutnější album

Z vyhlazovací mašinerie v Osvětimi se dochoval pouze jediný ucelený obrazový důkaz. Všechny zhruba 190 fotografií z takzvaného Osvětimského alba se od 19. května poprvé představuje v Praze.

Na první pohled to vypadá jako snímek z výletu do přírody. Muži a ženy spolu se skupinkou dětí postávají a posedávají na trávě mezi stromy. Když ale tato fotografie vznikala, zbývaly jim už jen poslední okamžiky života. Onen lesík totiž odděloval dvě budovy s plynovými komorami ve vyhlazovací tábore Osvětim a lidé na snímku jen čekají, až na ně přijde řada – být o tom nevědí.

Snímek je součástí takzvaného *Osvětimského alba*, které vzniklo v květnu 1944. Jeho oficiální název zněl *Přestávení maďarských Židů* a na bezmála 200 snímcích dokumentuje vystupování ži-

dovských vězňů z vlaku, rozdělení na praceschopné a ty, kteří zamíří rovnou do plynových komor. Na snímcích je zaznamenána i zóna, které se říkalo Kanada. Právě tam se třídil ukořistěný majetek vězňů – šaty, boty a další osobní věci –, než se poslal do Německa.

„S výjimkou tří ilegálních fotek, které pořídili vězni, to jsou jediné snímky zevnitř tábora.“ řekl TÝDNU Martin Jelínek, vedoucí fotoarchivu Židovského muzea v Praze. Jelínek je kurátorem právě zahajované výstavy, kde se 70 let po skončení války všechny snímky představí.

Lili Jacobová.

„V souvislosti s *Osvětimským albem* se sice hovoří o transportech maďarských Židů, ale pravděpodobně mířily z Podkarpatské Rusi, která za války patřila Maďarsku,“ dodal Jelínek.

Snímky v nočním stolku

Z Podkarpatské Rusi pocházela i Lili Jacobová, která Osvětim přežila a album náhodou našla. Ovšem o stovky kilometrů dále na západ, v jiném koncentračním táboře – Mittelbau-Dora ve středním Německu. Dostala se tam jako devatenáctiletá spolu s ostatními vězni, když nacisté ustupovali před Rudou armádou. Tábor Mittelbau-Dora, kde se vyráběly rakety V-2, osvobodili v dubnu 1945 Američané. Když je tyfem nakažená a fyzicky slabá Lili Jacobová šla spolu s ostatními vítat, zkolabovala a spoluvězňi ji odnesli do jednoho baráku původně určeného pro pří-

▲ PŘÍJEZD DO OSVĚTIMI. Vagony vlevo už jsou prázdné, ty vpravo dozorcí teprve otevírají.

■ Pražská výstava

Všech zhruba 190 snímků z *Osvětimského alba* se představí od 19. května do 20. září v Domě fotografie Galerie hlavního města Prahy. Je to poprvé, co se veřejnosti ukážou všechny snímky. V minulosti se některé objevily například v knize Ericha Kulky a Oty Krause *Továrna na smrt*, která pojednává právě o Osvětimi. Součástí výstavy bude i několik audiovizuálních a písemných záznamů, především třímínutový výňatek z výslechu nálezkyně alba Lili Jacobové z roku 1964 ve Frankfurtu nad Mohanem, kde svědčila proti osvětimským dozorcům. Na výstavě budou rovněž úryvky ze vzpomínek židovských pamětníků ze Zakarpatské Ukrajiny nebo rozhovory nadace režiséra Stevena Spielberga s lidmi, kteří přežili holocaust.

služníky SS. Zanedlouho se vzpamatovala, ale bylo jí zima. A když hledala, čím se přikryje, otevřela i noční stolek a v něm leželo právě *Osvětimské album*. Prolistovala ho a na obrázcích našla vedle sebe i své příbuzné a známé. Později do něj dokonce vepsala krátké poznámky, například „vystupují z vlaku“.

Jak se soubor snímků seřazených do tradiční podlouhlé fotografické knihy dostal z Osvětimi do Mittelbau-Dora, není dodnes jasné. Na začátku alba je sice ručně psané věnování, ale kdo neobyčklý dar dostal, je rovněž záhadou.

Podobných nevyřešených tajemek je ale okolo alba více. Ta první zní: Proč vlastně vzniklo? Podle Martina Jelínka z Židovského muzea existují dvě teorie. První souvisí s tím, že na jaře 1944 dostavěli

▲ ŽIVOT, NEBO SMRT. Selektace na rampě, matka s dítětem jde do plynové komory.

◀ PRÁCE-SCHOPNÉ. Tyto ženy měly zatím štěstí, první kolo přežily.

v Osvětimi vlakovou vlečku končící až u pověstné rozřazovací rampy, a snímky dokumentovaly první využití nových kolejí. Druhou možností je, že fotografie dokazovaly splnění úkolu – transport několika stovek tisíc Židů z území tehdejšího Maďarska do vyhlazovacího tábora.

Další otázkou je, jestli byly snímky pořízeny během jednoho dne, nebo vznikaly déle. Autory alba jsou nejspíše dva příslušníci SS: šéf osvětimského fotooddělení Bernhard Walter a jeho podřízený Ernst Hoffmann.

Svědectví proti Eichmannovi

Lili Jacobová si náleze odvezla domů. Její rodina válku nepřežila. Poté, co Zakarpatská Ukrajina připadla Sovětskému svazu, se odstěhovala i se svým partnerem do Libouchce u Děčína.

V roce 1947 nechala pražské Židovské muzeum, aby soubor přefotografovalo. Sháněla totiž peníze na cestu do Spojen-

ných států, za unikátní snímky dostala 8800 korun. Originály si posléze v roce 1948 odvezla do USA. Do Evropy se vrátila krátce v roce 1964, kdy při takzvaném frankfurtském procesu byli souzeni někdejší dozorcí z Osvětimi a Lili Jacobová vystoupila jako jedna ze svědkyň. Album se údajně objevilo také v procesu s Adolfem Eichmannem v Izraeli.

V 70. letech se o *Osvětimském albu* dozvěděli Beate a Serge Klarsfeldovi, francouzští lovci nacistů a aktivisté, kteří po Lili Jacobové začali pátrat a například poslali „na výzvědy“ do Židovského muzea v Praze svoji spojku – francouzského studenta (na kterého okamžitě StB založila svazek). „V roce 1980 ji nakonec našli v Miami,“ sdělil Martin Jelínek z Židovského muzea. Dohodli se s ní, aby obrazovou dokumentaci věnovala Muzeu holocaustu Yad Vashem v Jeruzalémě. V roce 1999 Lili Jacobová ve věku třiasedmdesáti let zemřela. **Pavel Baroch ■**